

Araştırma Makalesi

1673-1850 Tarihleri Arasında Narh Kayıtlarına Göre Kastamonu'da Un ve Unlu Mamul Fiyatları*

Flour And Bakery Prices in Kastamonu According To Narh Records Between 1673-1850

Murat FİDAN

Dr. Kastamonu Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

Kuzeykent-Kastamonu

mfidan@kastamonu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1545-9749>

Makale Gönderme Tarihi	Revizyon Tarihi	Kabul Tarihi
20.01.2019	19.01.2019	29.01.2019

Öz

Sosyo-kültürel ve hukukî açıdan önemli bilgi ve veriler içeren Osmanlı mahkeme kayıtları, geçmişin birikimini günümüze yansıtan kıymetli yazılı kaynaklardandır. Belli bölgelerde yer alan hukukî, idarî ve iktisadî yaşantıya ait bu kayıt defterleri yerel farklılıkları ortaya koymasının yanı sıra tüm bölgelere ait kayıtların gözlenmesi ile birlikte ülke geneline ait tespitlerin de oluşmasını sağlamaktadır. Bu çalışmada benzer kayıtlar ışığında Kastamonu Vilayetindeki ekonomik faaliyetlerin seyri incelenmiştir. 1673 / 1850 tarihleri arasında Kastamonu'da devletin resmi olarak belirlemiş olduğu unlu mamullere ait narh seviyeleri, Kastamonu Şer'iyeye Sicillerinde yer alan verilere göre tespit edilmiştir.

Emtia fiyatlarını belirlemeye yönelik belirlenen narh, resmi belge niteliği taşıdığı için kayıt atına alınmıştır. Bu kayıtlar, Kastamonu Vilayetinde emtia fiyatlarının belirlenmesi açısından önemlidir. Çünkü bu fiyatlara bakarak Osmanlı'da 17. ve 18. yüzyılda ortaya çıkan siyasî, askerî ve sosyal gelişmelerdeki istikrasızlıkların yansımalarını görmemiz mümkün olabilmektedir. Osmanlı Devletindeki bu gelişmeler, paranın değerinin düşmesine, buna karşılık fiyatların yükselmesine, kısacası enflasyona yol açmıştır. Kuşkusuz bu durumdan Kastamonu Vilayeti de etkilenmiştir. Kastamonu Vilayetinde belirtilen tarihler arasında ifade edilen istikrasızlığın unlu mamul fiyatlarına yansımaları, bu çalışma neticesinde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Ekonomi, Osmanlı Devleti, Narh, Emtia

Abstract

Ottoman court records, which contain important information and data in socio-cultural and legal terms, are precious written sources reflecting the accumulation of the past day by day. These registry books belonging to legal, administrative and economic life in certain areas not only reveal the local differences but also the records belonging to all regions are observed and the determinations related to the whole country are formed. In this study, the course of economic activities in Kastamonu province was examined in light of similar records. Between the dates of 1673/1850, the official levels of the bakery products which the state has officially determined in Kastamonu have been determined according to the instructions given in the Kastamonu Sher'Registers.

* Bu Çalışma KÜBAP Tarafından KÜ-BAP01/2016-44 Nolu Proje Kapsamında Desteklenmiştir.

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Fidan, M., 2019. 1673-1850 Tarihleri Arasında Narh Kayıtlarına Göre Kastamonu'da Un ve Unlu Mamul Fiyatları, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(1), 21-40.

Determined to determine commodity prices, the narh was taken to the registry for carrying the official document qualification. These records are important in determining the commodity prices in Kastamonu Province. Because, by looking at these prices, it is possible that we can not see the reflection of the instabilities in political, military and social developments in the Ottoman Empire in the 17th and 18th centuries. These developments in the Ottoman State led to the fall of the value of money, the increase in prices, in short, inflation. Undoubtedly, Kastamonu Province was also affected by this situation. The result of the instability expressed in the Kastamonu Province during the dates mentioned above is reflected in the results of this study.

Keywords: Kastamonu, Economy, Ottoman State, Narh, Commodity

Giriş

Osmanlı sosyal yaşamı ve saray tarihine ait oldukça fazla çalışma olmasına rağmen ekonomik yaşamına, ithalat/ihracat verileri ile iktisadi manada üretim/tüketim analizleri sıklıkla çalışma konusu olamamaktadır. Var olan çalışmalar ise daha çoğunlukla merkez İstanbul olmak üzere yükseliş döneminden sonraki süreçlerde belirli büyük sancaklar üzerine yoğunlaşmaktadır. Kastamonu sancağı ile ilgili tarihi bilgiler fazla olmasına rağmen ekonomik analizi yapılan ilgili çalışmaları bulmak neredeyse imkansızdır. Bu çalışmada Kastamonu'ya ait H.1084 –1272 / M.1673 –1856 tarihleri arasında şer'î mahkeme kayıtlarında yer alan un ve unlu mamullerdeki fiyatların yıllara göre analizi verilmiştir.

Kastamonu'nun fiyat tarihi üzerine yapılan bu çalışmada XVII. yüzyılın ortaları ve sonrasına ait veriler Kastamonu Şer'iyye sicil defterlerinde yer alan fiyatlar, seri halinde yazılmıştır. Bazı yıllara ait veriler ise kayıtlarda yer almamıştır. Bu durum ise verilerin analiz haline dönüştürülmesi esnasında karşılaşılan en önemli sıkıntı olmuştur. Ancak narh (Kallek, 2006: 387-389; Kütükoğlu, 2006: 390-391) kaydı bulunmayan yılların bir önceki yıl/yıllar'da komisyonlarca belirlenen narh fiyatı olduğu düşünülmektedir. Bu fiyatlar, 1699 tarihli Karlofça Antlaşması sonrası Osmanlı Devletinin savaşlar sebebiyle içine girmiş olduğu iktisadî bunalımın il bazında sonuçlarının görülmesi, 1699 tarihi sonrası iktisadî istikrarın oluşturulma çaba ve gayretlerinin etkilerinin izlenmesi, yönetim anlayışında ortaya çıkan değişimin etkilerinin anlaşılması ve reaya'nın yaşam standardı ve kalitesinde değişimlerin izlenmesine katkı sağlayacak niteliktedir.

1. İlgili Literatür

Osmanlı devleti ile üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında genel olarak iktisadi ve siyasi çalışmalar üzerine ağırlık verildiği gözlenmektedir. Bu literatürde yer alan çalışmalarda Ömer Lütfi Barkan ile iktisadi kavramlar üzerine ilk çalışmaların yapıldığını görmekteyiz. Salih Özbaran'ın çalışmaları Osmanlı Devletinin siyasi mücadelesinin iktisadî yapısına etkileri üzerinde yoğunlaşmıştır. Mübahat Kütükoğlu, Mustafa Öztürk, Ahmet Tabakoğlu, Mehmet Genç, Şevket Pamuk ve Mesud Küçükcalay ise Osmanlı Devletinin iktisadi konuları üzerine en çok eğilen ve dönemin fiyatlarıyla ilgili tarihi bilgileri edinmemizi sağlayan araştırmacılarımızdır. Halil İnalçık, İlber Ortaylı, Feridun Emecen genelde devletin siyasi yönü ve etkilerine daha fazla vurgu yapan eserler ile karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı tarihi üzerine hazırlanmış olan literatür incelendiğinde aslında iktisadi tarihin siyasi tarihten kopamayacağı gerçeği ile karşılaşmaktayız. Ancak araştırmacıların birçoğu araştırma ağırlığını ortak noktalardan daha ziyade ya siyasi ağırlığa ya da iktisadi ağırlığa dayandırarak çalışmışlardır. Narh ile yapılan çalışmalarda ise Osmanlı Devletinin sosyal yapının iktisadi yapıya etkilerini ortaya koyacak zenginlikte olmadığı gözlenmektedir.

2. Osmanlı Devletinde Narh Uygulaması

Devletlerin iktisadî durumu o devletin parasının reel değer karşılığı olan kıymeti, ticaret hacmini, ihracat-ithalat dengesi ve fiyatlar gibi ölçütler ile belirlenebilmektedir (Öztürk, 1988: 184). Devletin içinde bulunduğu olumlu ve olumsuz bütün gelişmelerin bir göstergesi olan fiyat hareketleri, halkın alım gücünü, piyasada ortaya çıkan arz-talep dengesini ve üretim-tüketim yeterliliğinin ortaya konulmasında önemli bir rol üstlenir (Öztürk, 2012: 165). Dolayısıyla devlet,

müşteri pozisyonunda olmasından ve kontrolör vasfı ile enflasyonist baskıları azaltarak sosyal gerginliği hafifletme görevinden dolayı fiyatlar ve hareketleri ile ilgilenmiştir.

Osmanlı devleti hakim olduğu geniş coğrafi alanda arz ve talep şartları karşısında tekeli eğilimi önlemek, ürün kalitesinin devamlılığını ve fiyat istikrarının sağlanması kontrolünü yerel idarecileri olan Kadı'lar aracılığı ile yapmıştır (Tabakoğlu, 2012: 447; Tabakoğlu, 1987: 125; S. Öztürk, 2002: 850-860). Kadılar yönetici olarak buldukları illerde narh tespiti yaparken şer'i ve örfi hukuk kapsamında (Öztürk, 1991: 92) halkın menfaati ön planda tutulmak kaydıyla, muhtesib, ilgili esnafın bugünkü oda başkanları konumunda olan kethüdâ ve yiğitbaşları, ehl-i hibre (ehl-i vukuf) ile yörenin âyan ve eşraflarından oluşan bir komisyon görev almıştır (Sahillioğlu, 1967: 38). Bu komisyon aracılığı ile ürünün arz ve talebi esnasında rekabet ortamının tam anlamıyla oluşmadığı piyasada tüketicinin lehine fiyat tespiti ve hareketleri kontrol edilmiştir (Erdoğan, 2000: 136). Ürünün arzı esnasında rekabet ortamı oluşan piyasaya ve ithal mal piyasasına ise müdahalede bulunulmamıştır (T. Öztürk, 1998: 13).

Narh komisyonunda yılda iki defa temel gıda maddeleri, zaruri ihtiyaç maddeleri ve gündelikçi fiyatlarının belirlenmesi yapılmıştır. Ancak kuzu kesim zamanları, turfanda sebze ve meyve zamanları ile Ramazan ayı öncesi Şaban ayında verilen narhlar gibi özel zamanlarda da komisyon tarafından narh belirlenmesi yapılmıştır (Saydam, 1999: 385-386). Bunun yanı sıra çekirge salgını, kuraklık, sel, aşırı soğuklar gibi tabii afetler, savaşlar ve iç karışıklıklar da fiyatları belirlenmesine etki eden diğer faktörler arasında yer almıştır (Öztürk, 2012: 168). Esnafın narha itirazı durumunda narh verilecek üründe kullanılacak ham madde miktarları alanında uzmanlaşmış kişiler olan çeşniciler tarafından tespit edilmiş ve fiyat buna göre oluşturulmuştur. Sikke ayarlamalarından sonra yapılan düzenlemelerde komisyon piyasada satılan mal çeşidinin azlık veya çokluğuna bağlı olarak belli başlı malların fiyatlarını da belirlemiştir. Diğer ürünlerin fiyat tespitleri ilgili esnafın oda başkanlarına bırakılmıştır (Kütükoğlu, 1993: 108; Kütükoğlu, 1978: 1-2). Narh belirlenmesinde esnafın kanunî kârı da dikkate alınmıştır. Bu kâr ihtisab kanunnâmelerinde "ona onbir" şeklinde ifade edilen % 10 oranında olmuştur (Akgündüz, 1990: 378-380). Ancak mahsulün veya mamulün cinsine ve elde edilmesi için gerekli hammadde ve emeğin cins ve miktarına göre bu oranda değişiklikler görülmektedir (Ergenç, 1995: 104; Kuzucu, 2006: 44). Komisyon tarafından belirlenen fiyatlar mahkeme defteri de olarak bilinen Şer'iyye Sicil defterlerine Narh kayıtları olarak kaydedildikten sonra halka ilan edilmiştir.

3. Paranın Durumu ve Osmanlı Devleti'nde İktisadi Düzendeki Enflasyon

Bu kayıtlar iktisat tarihi açısından, reyanın hayat ve geçim tarzını, yetiştirilen tarım ürünlerini, imal ettiği sanayi mamullerini, bunlara bağlı olarak sanat ve meslek çeşitliliğini, ithalat ve ihracata konu olan ürün çeşitliliğinin anlaşılmasını, para arzı ve çeşitliliğinin yanı sıra enflasyon ve devalüasyonun gerçek manada izlenebilmesine imkan hazırlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş öncesi uygarlıklarda çok çeşitli madeni paralar kullanılmıştır. Bu paralar çoğunlukla altın, gümüş, bakır ve bronz sikkeler olarak dolaşımda bulunmuştur. 1453 Fetih dönemine kadar halkın alım gücünün oldukça yüksek olduğu, Devlet genelinde her bölgede devletin gücünü ekonomik anlamda hissettirmesi, özellikle tüketimi öncelikli olarak yapılan perakende yiyeceklerin halkın alım gücüne uygun olarak fiyatlandırıldığı tarihçilerin ortak görüşü olarak benimsenmiştir. 16. yüzyıla kadar coğrafi keşifler ile birlikte değişik kıtalardan getirilen ürünlerin Devlet içindeki fiyatlara devrim niteliğinde yansıdığını ve ithalatın teşvik edilmesi ile birlikte ihracatın zorlaştığını öte yandan fiyatların düştüğünü görmekteyiz (Demirci, 2017: 24).

14 yüzyılın sonu 15. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti, ilk dönemlerden itibaren İlhanlı ve Moğolların para uygulamalarının etkisinde eski Selçuklu dirhemine dayanan akçe ve sikke kullanmıştır (Uzunçarşılı, 1982: 547; Pamuk, 2000: 34). Devlet tarafından darphanelere gönderilen sikke standardına göre halis ayar gümüşten darp edilen akçe 1444-1481 tarihleri arası ağırlığı ve gümüş içeriği "tecdid-i sikke" çerçevesinde altı kez düşürülmüştür. Tecdid-i sikke ve taşıyıcı uygulamaları sonucu eski paralar devlete ek gelir sağlayarak devletin "senyoraj gelirini" artırmak için % 20 düşük fiyattan alınmıştır (Akyıldız, 1996: 23). Bu çerçevede 1326 yılında Orhan Bey tarafından darp ettirilen ilk gümüş akçe yaklaşık 0.37 dirhem (1.136 gr.) ağırlığında ve %95 gümüş ihtiva etmekteydi (Akdağ, 1975: 36). İlk dönemlerde 100 dirhem gümüşten 269

akçe kesilmiş iken 1520’de 457 akçe, 1584’de 100/800 (384 gr.), 1600’de 100/950 (323 gr.), 1618- 1624-1641’de 100/1000 (307 gr.), 1685’de 100/1250 (256 gr.), 1688’de 100/1700 (188 gr.), 1692’de 100/ 2300 (139 gr.), 1705 ‘de 100/1900 (169 gr.) kesilmiştir (Öztürk, 2002: 804-805). Sikke üretiminde kullanılan ağırlık ölçüsü birimi dirhem 3,07 grama eşitti. Bir başka ifadeyle 1431 tarihinde bir altın 35 akçeye karşılık gelirken, 1462’de 40, 1548’de 60, 1585’de 110, 1725 tarihinde ise 400 akçeye karşılık gelmeye başlamıştır.

Para kullanımı özellikle 16. yüzyılda, hem değerli madenlerin bollaşması hem de kırlarla kentler arasındaki iktisadi bağlantıların güçlenmesi nedeniyle çok yaygınlaşmıştı (Pamuk, 2013: 26). 16. yüzyıla kadar Osmanlı ülkesinde hem Osmanlı Devletine ait altında sultaniye, gümüşte akçe ve küçük işlerde bozuk para ve ufaklık paralar için kullanılan bakırdan mangır ve pul paralar hem de “frenge filori” (duka), “tutuli filori” (Cenova altını), “Macar altunu” gibi Avrupa ve “eşrefiye” (Mısır altını) gibi Kuzey Afrika kökenli sikkeler ve akçeler kullanılmıştır (Uygun, 1998: 72).

Değerli maden oranındaki artış hammaddeye olan talebi de arttırmıştır. Artan talebin karşılanması için Avrupalı devletlerin Osmanlı devletinden yaptıkları ithalat iç piyasada ki ürünlerin azalmasına ve fiyatların yükselmesine neden olmuştur (Baykal, 1969: 49; Barkan, 1970: 557-607). Kullanılan Osmanlı parası, devletin askeri ve siyasi yükselişi esnasında yapılan savaşların masraflarının feth edilen yerlerden değil de iç piyasadan karşılama uygulaması kamu harcamalarının artışını beraberinde getirmiştir. Bu süreçte devlet, sabit olan vergi oranlarını yükseltmek yerine ortaya çıkan kamu açığının tağşiş (akçenin içindeki saf gümüş miktarının devletçe azaltılması) ile bir başka ifadeyle paranın devalüe edilmesi ile karşılamaya çalışmıştır. Ayrıca Amerika’dan Avrupa’ya akan altın ve gümüş maden miktarlarının çokluğu da para ayarının bozulmasına etki eden bir diğer faktör olmuştur (Öztürk, 2002: 804-805).

17 ve 18 yüzyılda devlet ekonomik istikrarsızlık dönemine girmiş ve sınırlar dışındaki tehditlere ekonomik tehditler de ortak olmuştur (Aysan, 2018: 110). 17. yüzyılın sonlarına doğru Viyana kuşatması hazırlıkları ve cülus bahşişleri Osmanlı Devletinde malî bunalımları daha da artmıştır. Bu tarihlerde Osmanlı Devletinde enflasyonist döneme girilmiş ve o döneme kadar dillendirilmeyen bir yeni faiz oranı olan enflasyon halkın pek de alışık olmadığı bir biçim olarak iktisadi tarihe girmeye başlamıştır. İlk etkili yansıma olarak tarihte ekonomiyi düzeltmeye yönelik ek mali tedbirler (Sahillioğlu, 1978) “tağşiş” olarak da bilinen enflasyonu dizginlemeye yönelik uygulamalar kısa vadeli olarak fiyatların önünü alabilmiş öte yandan uzun vadede daha da fazla olumsuz etkiyle karşı karşıya bırakmıştır (Çizakça, 1978: 22).

Bu süreçte artan malî darlık devletin atıl kalmış olan darphâneleri 1685 tarihinde aktifleştirerek sikke tecdidini yolu ile yeni finansman kaynakları oluşturmasını beraberinde getirmiştir (Tabakoğlu, 1985: 278). Devletin bu teşebbüslerinin başarısızlığa uğraması (Pamuk, 2000: 174) üzerine 1688 tarihinde II. Süleyman’ın tahta çıkışı sonrasında akçenin sürekli tağşişler ile küçülerek kullanılamaz bir hale gelmesi üzerine önce yüksek miktarda bakırdan mangır (ya da mankur) ardından da Avrupa gurusları örnek alınarak, ilk yerli Osmanlı gurusları tedavüle çıkarılmıştır. İstanbul darphânesinde ilk kez 1690 tarihinde basılan gurus adı verilen büyük boy gümüş sikkeler, %60 gümüş, %40 bakır ihtiva etmekte ve yaklaşık 6 dirhem (19,2 gr) ağırlığında 12,5 yerine 17 akçe olarak kesilerek piyasaya sürülmüştür. Akçe ise, artık sadece muhasebe sikkesi, gerçekte bulunmayan ama hesapları düzenlemede değer ve ayar birimi olarak kullanılan bir sikke haline gelmiştir (Öztürk, 2002: 808). Yeni Osmanlı parası (gümüş sikkeler), zamanla değerinde aşınmalar olsa da, 18. yüzyıl boyunca para sisteminin merkezinde yer almıştır (Erdem, 2006: 17). Aşırı mangır emisyonuyla kamu finansmanı sonucu ülkeye yasak bakır para girişine ve kalpazanlık faaliyetlerinin artmasına neden olduğundan enflasyon hızla yükselmiştir. Mangır II. Ahmet tarafından 1691’de tedavülden kaldırılmış yerine yoğun bir altın ve gümüş para basımına gidilmiş. Bu çerçevede Zolta ve Sülüs denilen gümüş paralarla Tuğralı (1703), Zincirli (1713), Fındık (1716) ve Zer-i Mahbub (1729) denilen altın paralar basılmıştır (Tabakoğlu, 1985: 280-283).

1704, 1719 ve 1732 tarihlerinde hazineye gelir getirmeye yönelik yapılan sikke ayarlamaları III. Selim’in ilk yıllarında Rusya ve Avusturya ile yapılan savaşlar ile oluşan göreceli istikrarın bozulmasına ve 1789 tarihinde büyük bir tağşiş kararı alınmasına neden olmuştur (Berkes, 1970:

116). Bu tağşiş kararı ile 9,4 gram olan kuruşun gümüş içeriği 6,9 grama ağırlığı ise 17,4 gramdan üçte bir oranında düşürülerek 12,8 grama indirilmiştir (Pamuk, 2000:178). Artık çift makyaslı para sistemi çerçevesinde 3 pul (mangır) = 1 akçe, 3 akçe = 1 para; 40 para = 1 gümüş kuruş; 1 gümüş kuruş = 120 akçe; 100 kuruş = 1 Osmanlı altını olarak kabul edilmiştir. Ancak ülke içi ve dışı problemlerin ağırlığı devletin II. Mahmut döneminde enflasyonu yoğun bir şekilde kullanmasını beraberinde getirmiştir. Osmanlı kuruşunun gümüş içeriği, 1831 tarihinde 0,5 grama gerilemişti (Erdem, 2006: 18). Abdülmecid zamanında kaime adı ile kağıt para kullanılmasına geçilmiş (Kazgan, 2000: 15-24) olsa da 1844 başında alınan bir kararla, devlet yeniden madeni paraya dönmüştür. Buna göre, para sistemi esas olarak kuruş sistemine dayalı bir çift metal sistemi olacak ve 100 kuruş 1 altına eşit olacaktır (Ateşli, 2001: 195-203; Tekeli – İlkin, 1997: 46).

17. ve 18. yüzyıl arası fiyatların yaklaşık beş kat sonrasında ise on kata kadar yükseldiğini söylemek mümkündür (Pamuk, 2013: 46-52). Fiyatlardaki istikrarsızlıklar nedeniyle devlet, narh uygulaması yaparak fiyatları kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Bu süreç içerisinde Narhların sık sık değiştirilmesi ve uygulamada farklılıklar göstermesi, esnaf ve tüketiciyi sıkıntıya düşürmüştür.

19 yüzyıl madeni para rejiminde, paranın kıymeti izafi-itibarî-nominal değil, hakikî-reeldir. Bir başka ifade ile paranın bizzat kendisi altın, gümüş ve bakır olduğu için değerlidir. Bu dönemde devlet kullanımda olan kuruş-paranın ayar ve veznini korumaya yönelik hassas bir yaklaşım içinde olmuştur. Ancak ortaya çıkan iç ve dış gelişmeler sonrası 1789 tarihinde 12,828 gr. olan Kuruş 1864 tarihinde % 90,45 oranında değer kaybına uğrayarak 1,224 grama; 1789 tarihinde 0,510 gr. olan para 1840 tarihinde % 70 oranında değer kaybına uğrayarak 0,153 grama düşmüştür (Öztürk, 2012: 169-170). İç ticarete önemli bir konuma sahip olan Kastamonu, narh kayıtlarında zengin bir çeşitliliğe sahip olması bakımından bu değişim sürecinin etkilerini gözler önüne sermektedir.

4. Un ve Unlu Mamul Fiyatları

Kastamonu vilayetinde 1673-1850 tarihleri arasında unlu mamullere ait narh kayıtlarına ulaşmamız mümkündür. Bu kayıtlarda her ürün için her yıl narh verilmemiştir. Narh verilmeyen tarihler için bir önceki narh miktarı esas alınmıştır. Ekmek ve pide türlerinde narh kayıtlarında daha fazla veriye ulaşılabilmektedir. Ancak diğer ürünlerde düzenli ve sık narh verilerine ulaşmak mümkün olmamıştır. Kastamonu narh kayıtlarında bu tarihlerde 50 çeşit un ve unlu mamul verisi yer almıştır. Bunlar: nân-ı aziz, nân-ı aziz-i has, nân-ı aziz-i adi, nân-ı somun, nân-ı somun-ı has, ev somunu, pide, uzun pide, yassı pide, nân-ı pide-i has, nân-ı pide harcı, bayağı ekme, has ekme, nân-ı çörek, yağlı çörek, çörek maa halka, yassı çörek, nohutlu çörek, simid, simid ve çörek, yağlı simid, nohutlu simid ve çörek, nân-ı halka, ufak halka, hırfe halka, mürüm halka, gevrek halka, yağlı gevrek, yağlı kahi, freş kahisi, tabe kahisi, kıymalı kahi, peksimed, yağlı peksimed, ufak peksimed, yağlı parmak, gözleme, bütün börek, ufak börek, boğça, kete, lokum, mısır ile mahluta sade, katmer, kadayıf, güllaç, mesaleme, dakik-i has, çankırı dakiki, yıkanmış araç dakiki.

Bu ürünlerde genel olarak ağırlık ölçüsü direm¹ kullanılmıştır. Dakik ve kadayıf ürünlerinde batman² ölçü birimi olarak kullanılmakla beraber kıyye³ ve direm de kullanılmıştır. Ürünlerin değerini belirtmek için akçe⁴, meblağ, para ve guruş kullanılmıştır⁵. Bazı ürünler sadece isim olarak belirtilmiş, herhangi bir fiyat belirtilmemiştir. Ürün hakkında fiyatın belirtilmemiş olması o ürünün fiyatının piyasa şartlarına göre belirlenmesi anlamına geldiği düşünülmektedir. Ürünler

¹ Direm = Dirhem: Bir okkanın 400'de biri (Develioğlu, 1997: 188); Dirhem = 3,148 gr. ile 3,207 gr. arasında yöreden yöreye değişkenlik gösteren bir ağırlık ölçü birimidir. (Pakalın, 1983: 454).

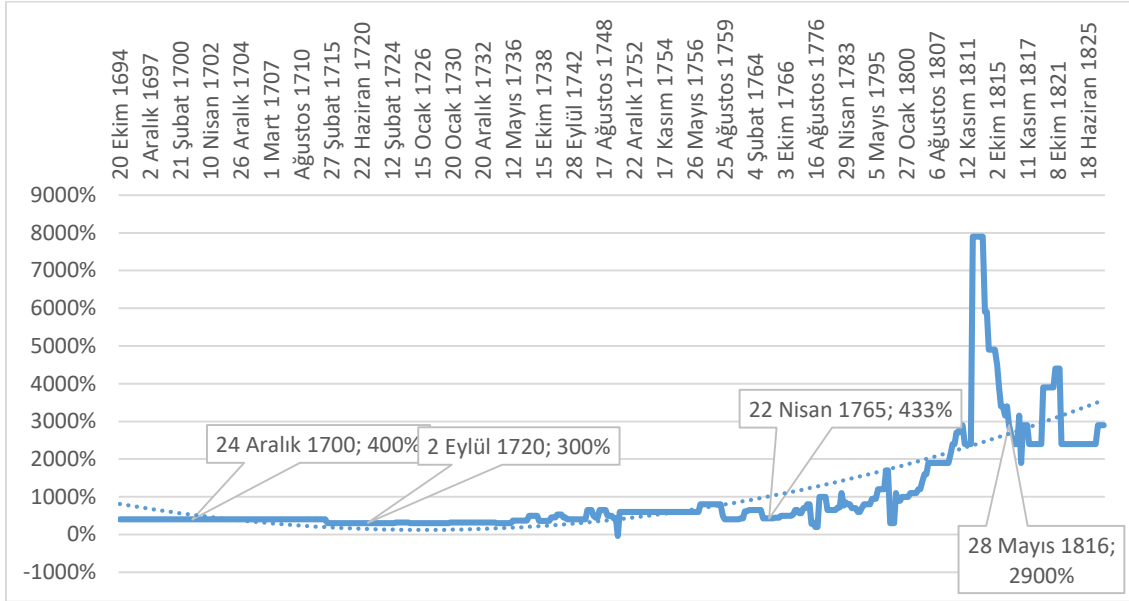
² Batman: 2-8 okka arasında değişen ağırlık ölçü birimi. Anadolu'da Batman = 7,69767 kg'dır. (Kallek, 1993: 199-200).

³ Kıyye: okka, 400 dirhem (Develioğlu, 1997: 519); Kıyye = 1,282 gr. ile 945 gr. arasında yöreden yöreye değişkenlik gösteren bir ağırlık ölçü birimidir. (Arseven, 1943: 1561).

⁴ Akçe: Osmanlıların ilk gümüş para birimi ve ilk sikkesi. (Sahillioğlu, 1989: 224-227).

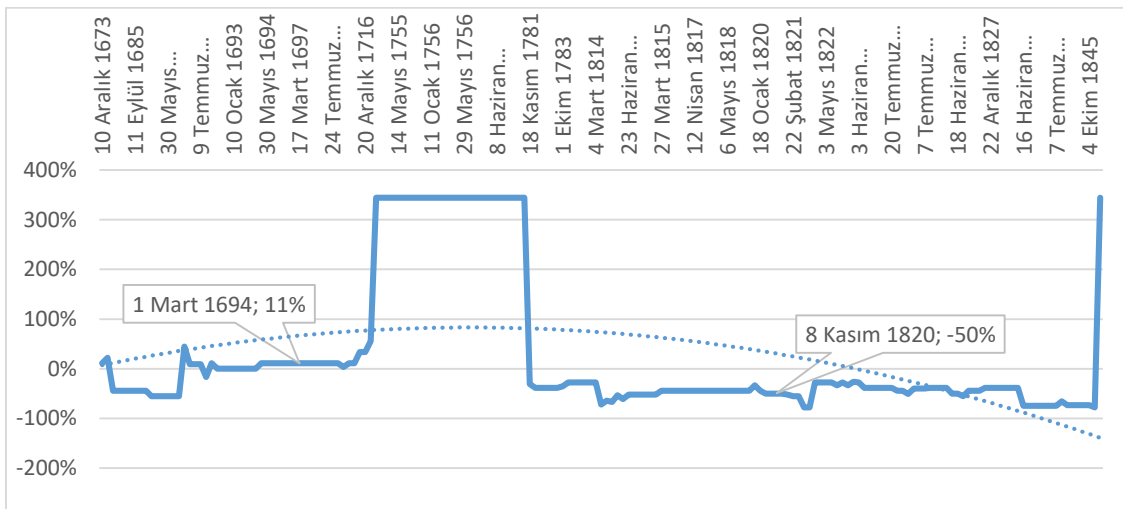
⁵ Meblağ: para, akçe (Develioğlu, 1997: 592).

için narh kayıtları, H.1083-1272/M.1673-1856 tarihleri arasında tutulan Kastamonu Şer'iyeye Sicillerinden derlenmiştir.

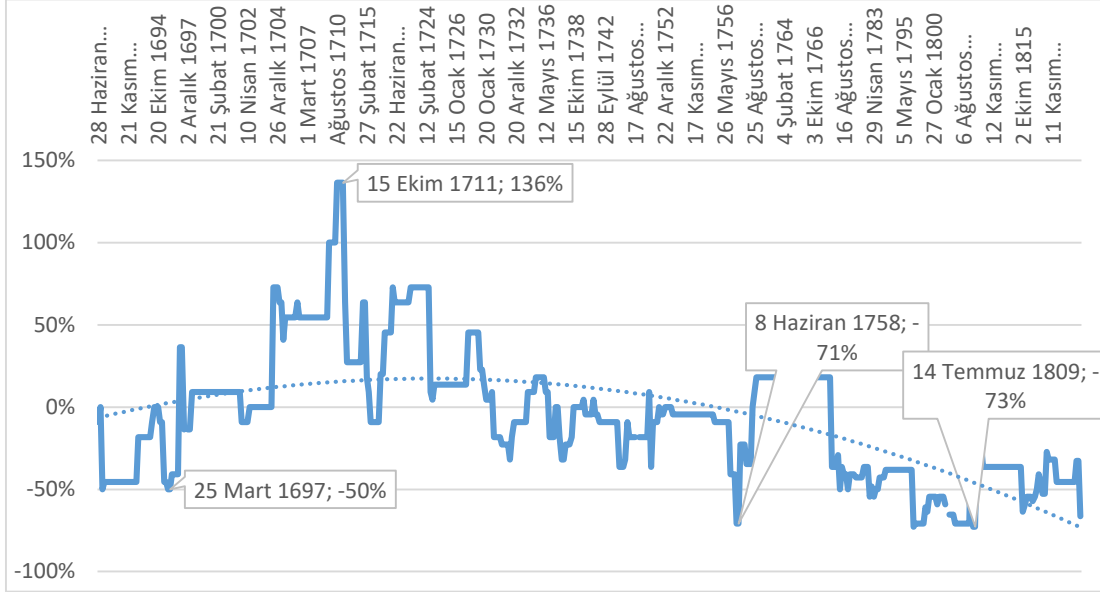
Grafik 1: Dakik-i Has Fiyatları (Un)

Kastamonu Şer'iyeye sicillerinde dakik un anlamına gelmektedir. Narh kayıtlarında ağırlık birimi olarak sabit 1 batman (8200 gr) üzerinden fiyat belirlenmesi yapılmıştır. 18. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devletinde kullanılan akçe yerine para kullanılmaya başlanmıştır. Ancak veriler 3 akçe 1 para olacak şekilde akçe cinsinden hesaplanarak grafik hazırlanmıştır. Narh kayıtları ilk olarak 30 Mayıs 1686 tarihinde 6 akçe olarak narh verilmiştir. 1694'te 30 akçeye çıkan fiyat, hafif iniş çıkışlar ile 1757 tarihine kadar istikrarlı seyrini sürdürmüştür. 1757 tarihinde 54 akçeye çıkan fiyat, bu tarihten itibaren yükseliş seyrinde fiyatlandırılmıştır. 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde %1000 oranında bir artış ile karşılaşmaktayız. 7 Temmuz 1799 tarihinde onun fiyatı 66 akçeye çıkmıştır. 19 yüzyıl ile birlikte onun fiyatında yükseliş seyri hızlanmıştır. 1803 tarihinde 90 akçeye çıkan fiyat, 1813 tarihinde 480 akçeye çıkarak %7900'lük bir artışa ulaşmıştır. 1815-1817 tarihlerinde fiyatlarda düşüş eğilimi görülmeyle birlikte son narh kaydı olan 8 Aralık 1839 tarihinde fiyat 1800 akçeye çıkmıştır. Bu fiyat 1686 tarihine göre %29900 oranında bir artışa karşılık gelmektedir. Ayrıca 1754-1756 tarihleri arasında 6,5 guruşa Çankırı Dakiki ve 5,5 guruşa Yıkanmış Araç Dakik'i için narh verilmiştir.

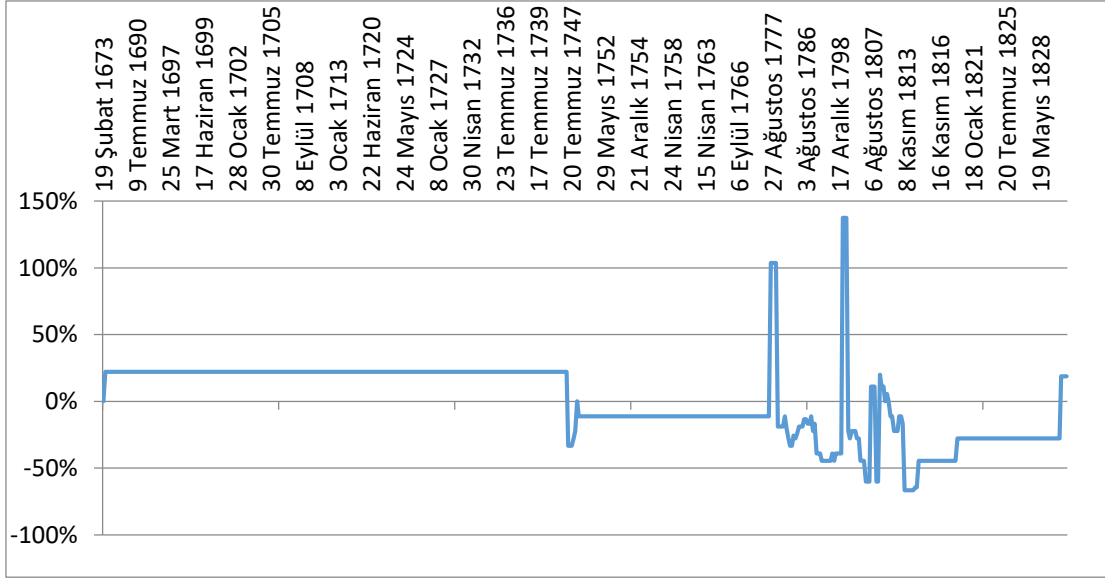
Grafik 2: Nan-ı Aziz Fiyatları

Ekmek anlamına gelen nan-ı aziz için fiyatlandırma ağırlık ölçüsü üzerindeki ayarlamalar ile yapılmıştır. Ağırlık birimi olarak ifade edilen dirhem grama çevrilerek grafikte verilmiştir. 19 Şubat 1673 tarihinde 90 dirhemi 1 akçe olarak fiyatlandırılmıştır. Nan-ı aziz 1685 tarihinde 50 dirheme düşürülen ekmekte fiyat artışı ortaya çıkmıştır. 16989 tarihinde 130 dirhem ile fiyatlanan ekmekte ki ucuzlama süreci 1754 tarihinde en üst düzeye çıkararak %344 oranında gerçekleşmiştir. 1781 tarihinden itibaren ise fiyatların hızla yükselmesi durumu gözlenmektedir. Bu tarihte 62 dirheme düşürülen ağırlık %31'lik bir fiyat artışı ifade etmektedir. 1814 tarihinde %72 oranında bir artış ile ağırlık 80 grama kadar düşürülmüştür. 1815 tarihinden itibaren 160-190 gram aralığında dalgalanmalar gösteren ekmek fiyatları, 1843-1847 tarihleri arasında 24-20 grama düşerek %78 oranında bir yükselişe ulaşmıştır.

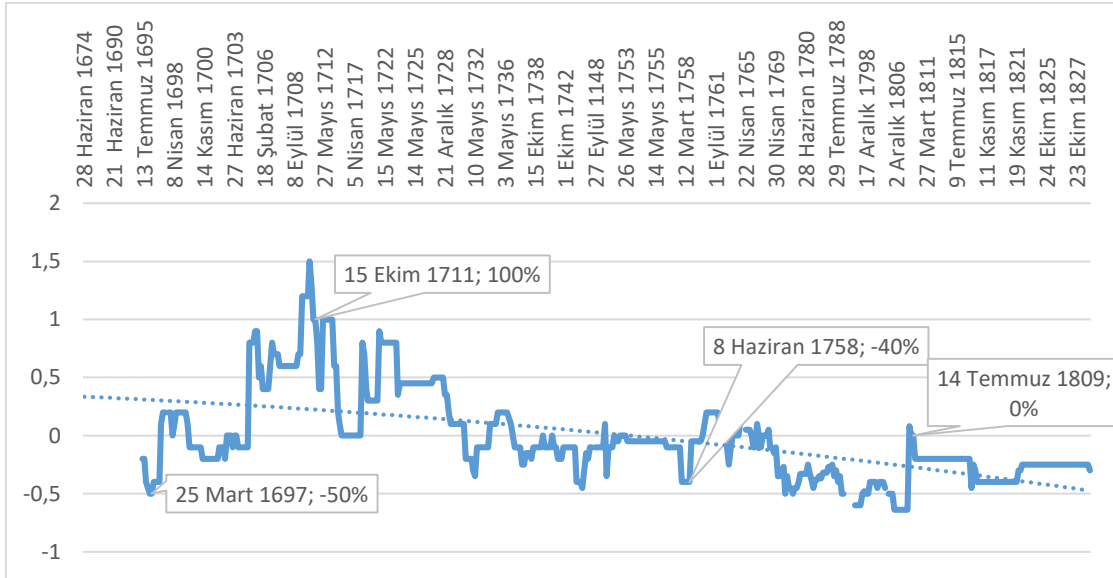
Grafik 3: Nan-ı Somun Fiyatları

Bir çeşit ekmek türü olan nan-ı somun, 1673 tarihinde 352,77 gram iken 1685 tarihinde %50 lik bir fiyat artışı ile 176,3 grama düşmüştür. Bu düşüş 1692 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren 1696 tarihine kadar 288,63-320,7 gram arasında fiyatlandırma yapıılırken 1695 tarihinden itibaren tektekradan 176,3-208,4 gram arasında seyreden bir yükseliş gözlenmektedir. 1697-1730 tarihleri arasında fiyatlarda %130' ulaşan bir düşüş eğilimi olmuştur. Bu tarihler arasında 320,7 gram ile 833,8 gram arasında değişen bir fiyatlandırma yapılmıştır. 1730-1772 tarihleri arasında 352,7 gram ile 102,62 gram arasında fiyat yükseliş eğiliminde oynaklık artmıştır. 1759-1772 tarihleri arasında fiyatlarda kısmi bir düşüş olmakla birlikte 1809 tarihine kadar somun fiyatlarındaki yükseliş devam etmiştir. 1797 tarihinde 96,21 gram üzerinden fiyatlandırılan somunda 1673 tarihine göre fiyat yükselişi %73'e kadar çıkmıştır. 1815-1821 tarihleri arasında 128,28-237,3 gram ile %64 varan fiyat artışı yaşana nan-ı somuna en son 2 Haziran 1821 tarihinde 118,65 gram üzerinden fiyatlandırma yapılmıştır. Bu %66'lık bir fiyat artışı ifade etmiştir.

Grafik 4: Ev Somunu Fiyatları

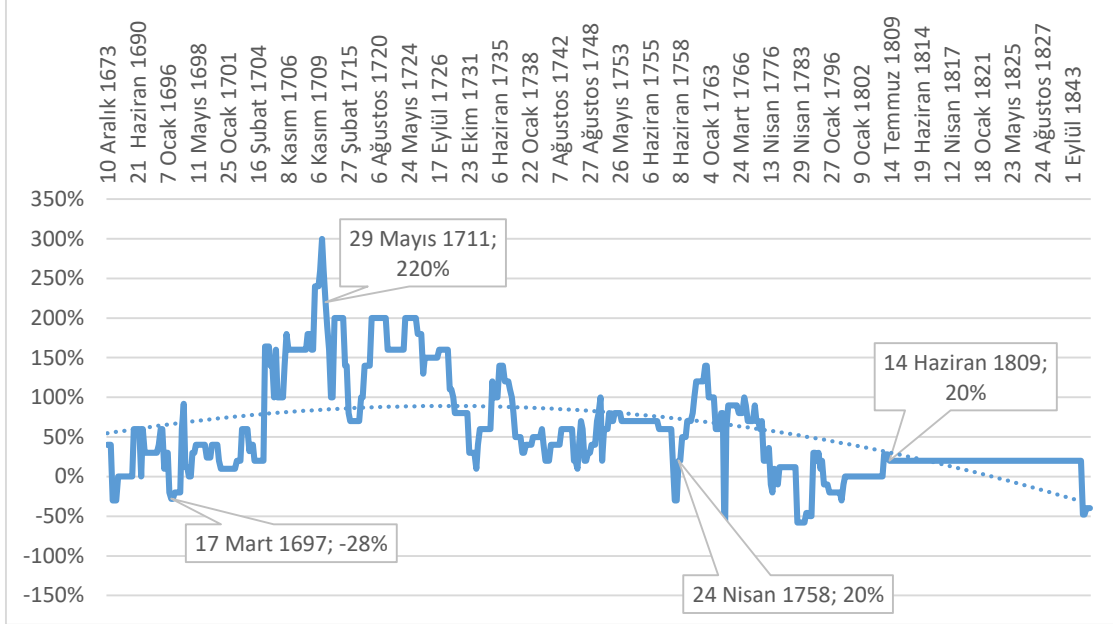
1673 tarihinde 90 dirhem/288,63 gr olan ev somunu %22 lik fiyat düşüşü ile birlikte 110 dirhem/352,77 gr olmuştur. 1747 tarihinde %33 lük fiyat yükselişi yaşarak 60 dirhem/192,42 gr olan ev somunu, aynı yıl içinde 1673 tarihindeki fiyat ile satılmıştır. 1777 tarihinde 183,25 gr üzerinden satılan ürün %104 lük bir fiyat düşüşü yaşamıştır. Bir yıl sonra %19 lük fiyat yükselişi 1799 tarihine kadar 80-36 dirhem / 256,56-115,45 gr arasında inişli çıkışlı bir seyir halinde devam etmiştir. 1799 ve 1809-1810 tarihlerinde kısmi bir fiyat düşüşü yaşanmakla beraber, fiyatlardaki yükseliş eğilimi 1841 tarihine kadar devam etmiştir. 1841-1845 tarihleri arasında 106,9 gr olan fiyatlarda %19 düşüş yaşandığı görülmektedir.

Grafik 5: Pide Fiyatları

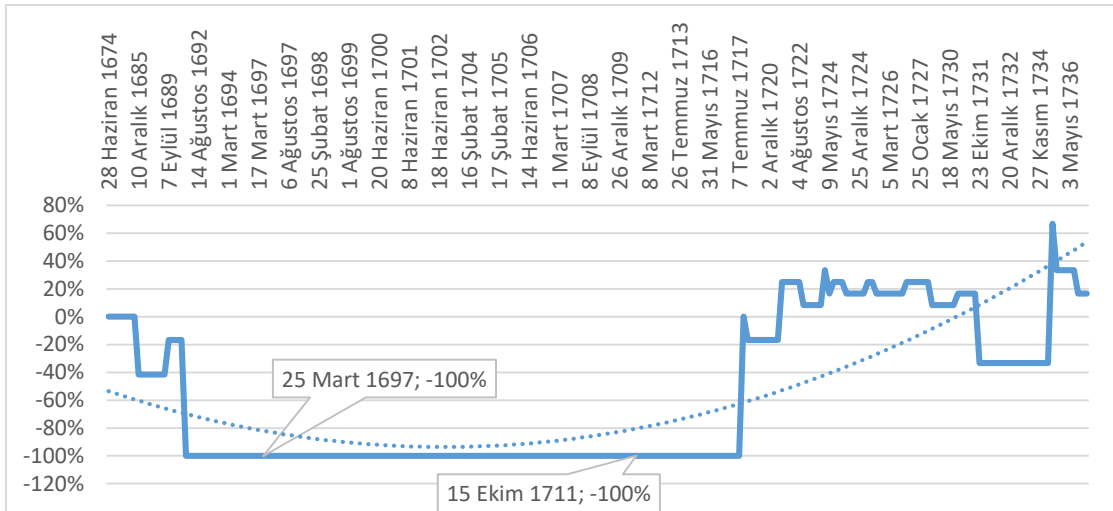
Günümüz Kastamonu'sunda odun ateşinde pişirilen pide, sadece Ramazan aylarında satışa sunulmaktadır. 1694 tarihinde 100 dirhem/320,7 gr üzerinden fiyatlaması yapılan pide, 1696 tarihinde 192,42 grama 17 Mart 1697 tarihinde ise % 45 lik bir yükseliş göstererek 160,35 gramdan satılmıştır. 24 Temmuz 1697 tarihinde ise 352,77 gramdan satışa sunulan pide %10 ucuzlamıştır. 6 Ağustosta ise fiyat düşüşü %20 ye çıkmıştır. 1704 tarihine kadar dar bir aralıkta inişli çıkışlı seyrini sürdüren pide fiyatları, düşü seyrini hızlandırmıştır. 1710 tarihinde 801,75 gramdan satılarak fiyatlarda %150 lük orana kadar çıkan düşüş seyrini 1729 tarihine kadar dem ettirmiştir. Bu tarihten itibaren 1767 tarihine kadar fiyatlar yükseliş eğiliminde 90-120 dirhem

aralığında seyretmiştir. 1768 tarihinde %10luk fiyat artışı 1777 tarihinde %50 oranına kadar yükselmiştir. 2 Eylül 1808 tarihinde fiyat farkı 115,45 gr ile %64 oranına yükselmiştir. Son narh kaydı olan 16 Haziran 1838 tarihine kadar pide fiyatları 1694 tarihine göre %30 yüksek fiyattan verilmiştir. Uzun pide, yassı pide ve nan-ı pide harcı olarak üç farklı türde zaman zaman fiyat verildiği görülmüştür. Bu fiyatla da pide fiyatlarına benzerlik göstermiştir.

Grafik 6: Nan-ı Çörek Fiyatları

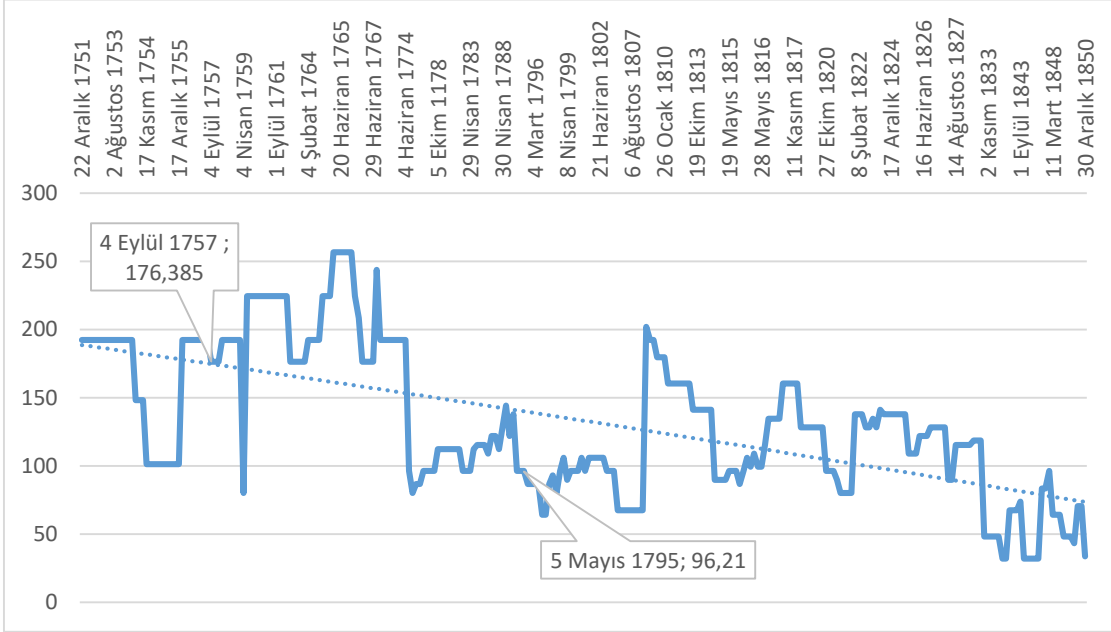
Çörek ekmeği diğer ekmek türlerinde olduğu gibi 1710 tarihinde 641,4 gram fiyatlandırma ile 160,35 gr ile fiyatlandırıldığı 1673 tarihine göre %300 oranında fiyat düşüşü göstermiştir. Bu tarihten itibaren fiyatlarda yükselme eğilimi gözlenmektedir. 1757-1764 tarihleri arasında fiyatlarda çok hızlı bir oynaklık gözlenmektedir. %30 fiyat yükselişini %140 oranındaki düşüş ve ardından 1673 tarihine göre yeniden %100 oranında bir fiyat yükselişi olmuştur. Fiyat artış eğiliminde 1848 tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihte fiyat artış oranı 96,21 gr ile %40 artış seviyesinde olmuştur.

Grafik 7: Yağlı Çörek Fiyatları

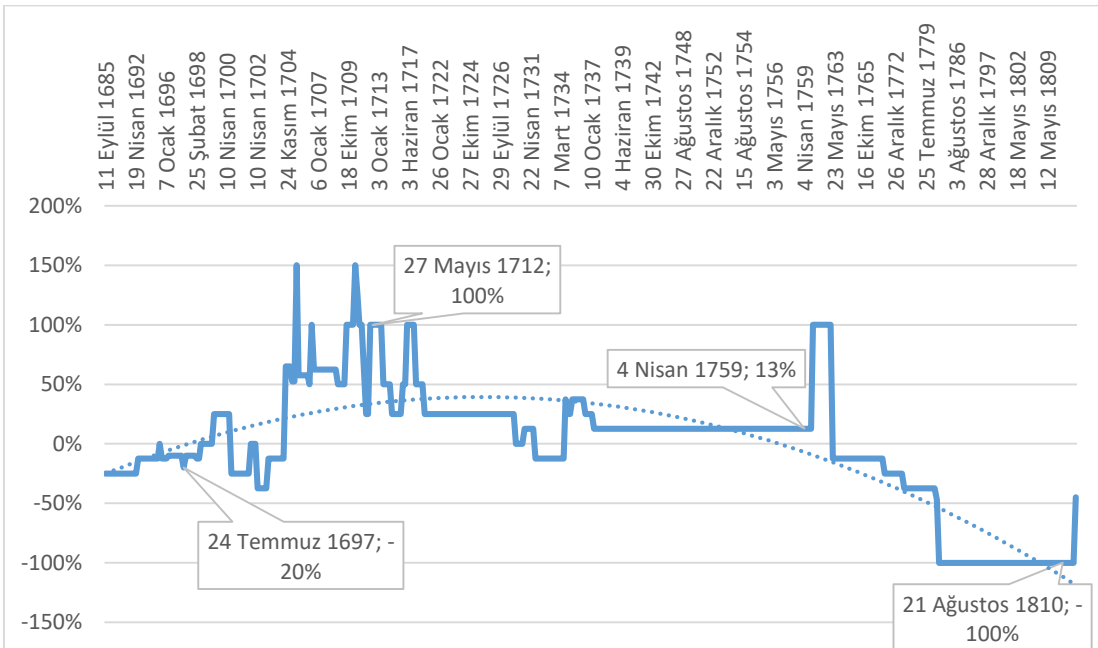
Yağlı olarak yapılan çörek için fiyat oluşumu dar kapsamlı ve kesintiler ile olmuştur. Oluşan fiyatlar 1691-1717 tarihleri arasında %100 oranında artışı ifade etmektedir. 1720 tarihinden itibaren fiyatlar düşüş eğiliminde seyretmiştir. 1735 tarihinde 320,7 gr ile %67 oranında bir fiyat

düşüşü gerçekleşmiştir. Çörek maa halka, yassı çörek ve nohutlu çörek için zaman zaman fiyatlandırma yapılmıştır.

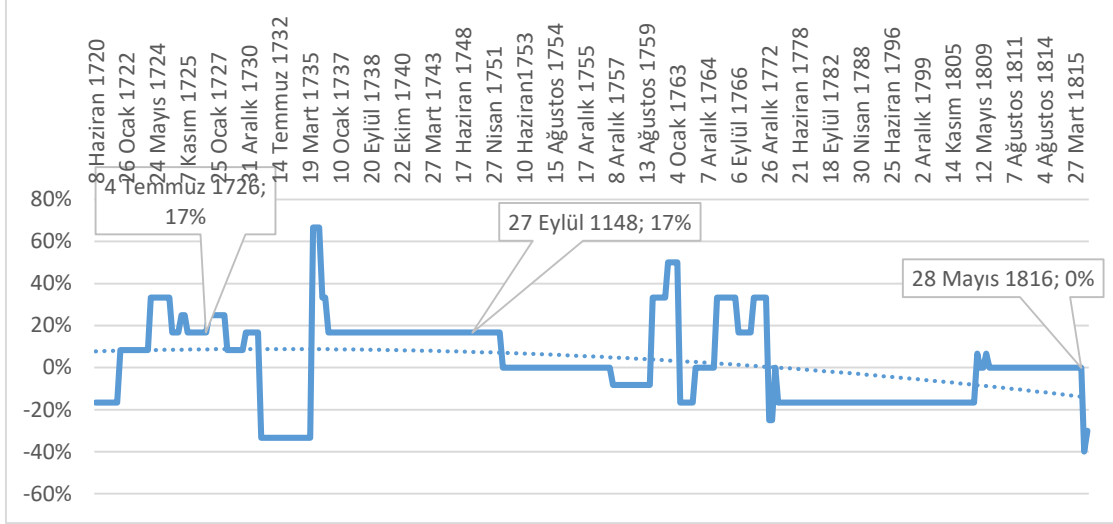
Grafik 8: Simid Fiyatları

Günümüzde pekmezli suya batırıldıktan sonra dinlendirilen hamurun susama bulanarak fırında pişirilmesiyle yapılan simid ile benzer olduğu düşünülmektedir. 1751 tarihinde 60 dirhem üzerinden fiyatlandırılan simid, 1754-1756 tarihleri arasında 192,42 gramdan önce 148 grama ardından %47 oranında fiyat artışı ile 101,3 gram üzerinden fiyatlandırılmıştır. 1765 tarihinde 256,56 gramdan satılan simid fiyatında %33 oranında düşüş gerçekleşmiştir. Bu tarihten itibaren fiyat yükseliş seyri içinde %17 ila %83 oranında fiyat artış seyri içinde düşüş eğilimi içinde dalgalanmıştır. Simid maa çörek, nohutlu simid maa çörek ve yağlı simid olarak zaman zaman benzer oranlarda fiyatlandırma yapılmıştır.

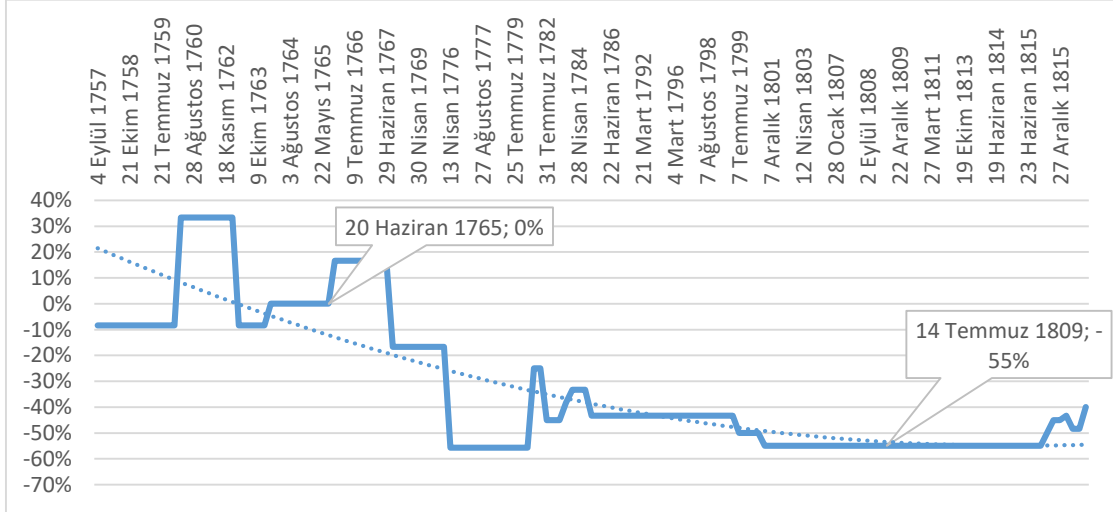
Grafik 9: Yağlı Kahi Fiyatları

Yağ ile yoğrulan hamurun dinlendirildikten sonra odun fırınında pişirilen bir çeşit simit türüdür. Düşüş eğilimi içinde bir fiyatlama 1713 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra üründe %100 oranında artış eğilimine yönelik fiyat oluşumu gözlenmektedir. Freş kahisi, tabe kahisi ve kıymalı kahi olarak üç farklı kahi türü için zaman zaman benzer nitelikte fiyatlandırma yapılmıştır.

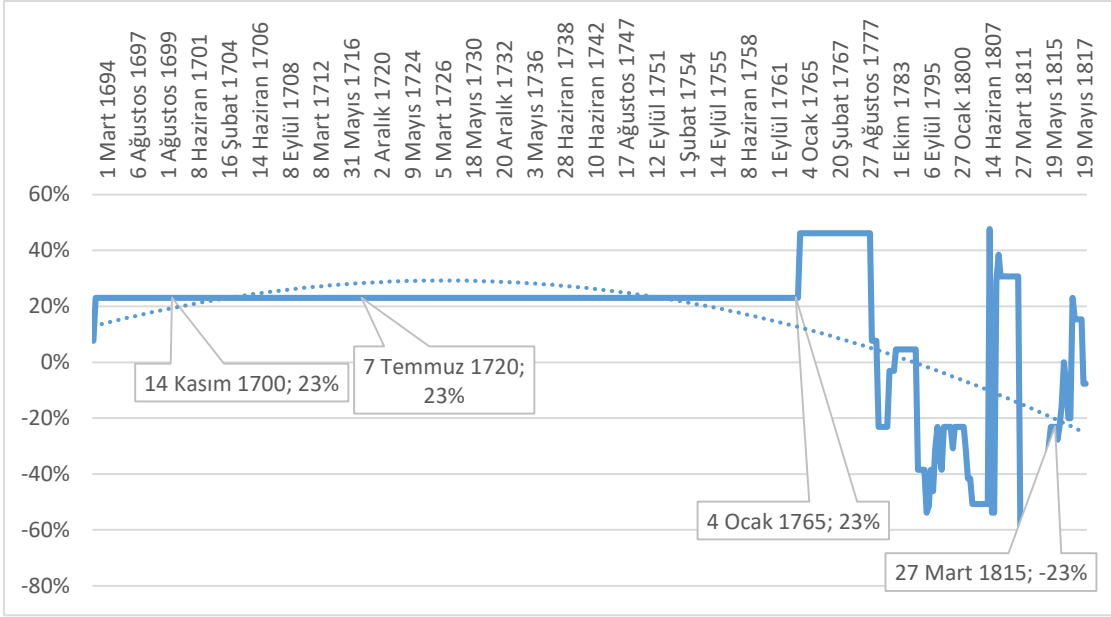
Grafik 10: Peksimed Fiyatları

Piştikten sonra dilim dilim kesilerek fırında kurutulmuş ve uzun süre bayatlamayan bu ekmek çeşididir. Düşüş eğiliminde olan fiyat, 1731-1734 tarihleri arasında %33 oranında yükselmiştir. Zaman zaman fiyatlarda düşüş gözlenmekle birlikte yükseliş eğilimi içinde fiyatlamaya sahiptir. Yağlı ve ufak peksimed için de benzer özelliklerde az da olsa fiyatlandırma yapılmıştır.

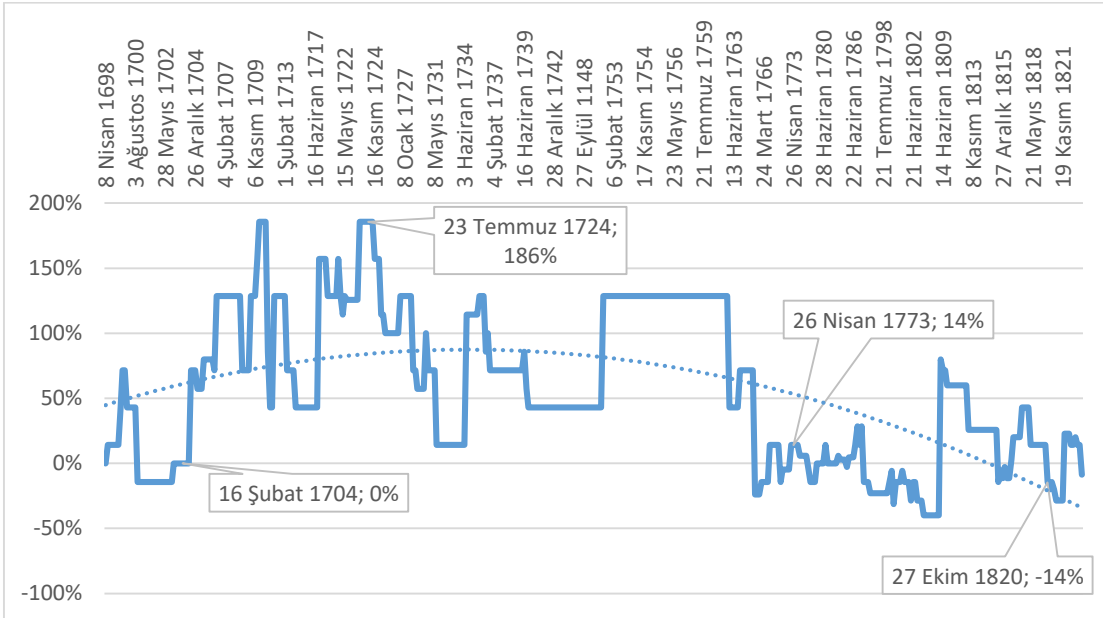
Grafik 11: Yağlı Parmak Fiyatları

Yağlı olarak yapılan unlu mamullere aittir. 1761-1766 tarihleri arasında fiyatı %33 oranında düşen ürün, genel olarak 1767-1816 tarihleri arasında %56'lara varan fiyat artışına sahiptir.

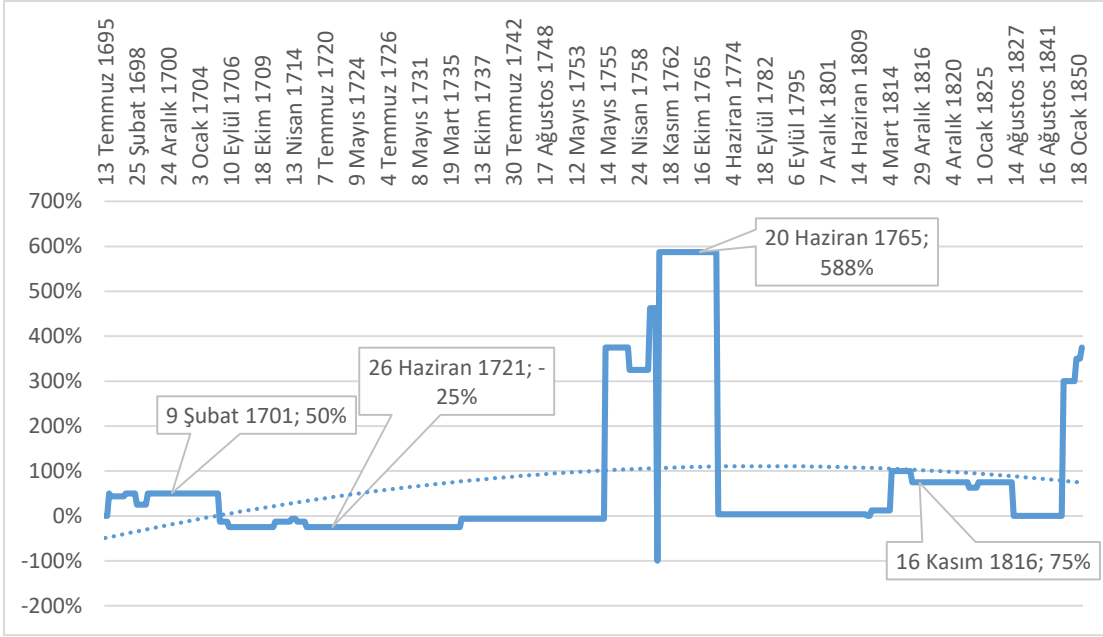
Grafik 12: Nan-ı Halka Fiyatları

Kastamonuda günümüzde de satışa sunulan halka, susamsız simit türüdür. Fırında ekmele ile birlikte satılmıştır. 1694 tarihinde 199,68 gram üzerinden fiyatlandırılan ürün, aynı yıl içinde önce %8 ardından da %23 oranında fiyatı düşüş göstermiştir. 1765 tarihinde 291,84 gram ile düşüş %46'ya çıkmıştır. 1782 tarihinden itibaren ürünün fiyatında yükseliş eğilimi ortaya çıkmıştır. 1809-1810 tarihleri arasında kısa süreli bir fiyat düşüşü görülse bile ürünün fiyat artışı 1815 tarihinde %62 oranına kadar çıkmıştır. Fiyatlamamın yapıldığı son tarih olan 1818 tarihinde 184,32 gram ile fiyat yükselişi %8 seviyesine gelmiştir. Ufak halka, hırfe halka, mürüm halka, gevrek halka ve yağlı gevrek olarak ürün çeşitliliğine sahiptir. Bu ürünlerde benzer özellikte zaman zaman fiyatlandırma yapılmıştır.

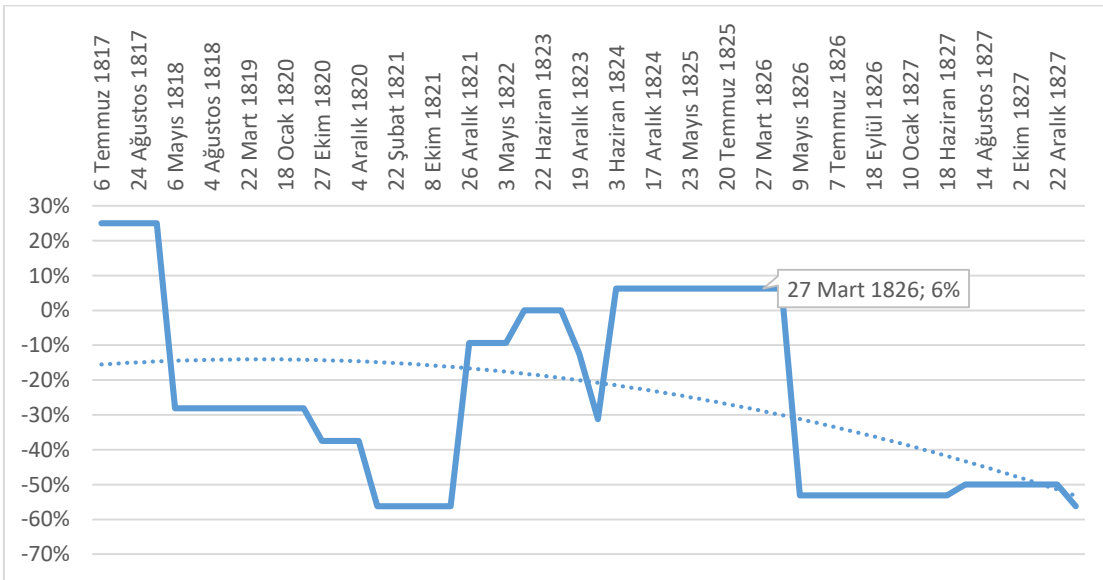
Grafik 13: Yağlı Gözleme Fiyatları

Gözleme fiyatları ilk olarak 1698 tarihinde 35 dirhem/107,52 gr olarak belirlenmiştir. Butarihten itibaren ürün fiyatı 1765 tarihine kadar iniş ve çıkışlar göstermekle beraber genel olarak düşüş eğilimindedir. 1765 tarihinden itibaren %24 oranındaki fiyat artışı 1807 tarihinde %40' çıkmıştır.

Grafik 14: Bütün Börek Fiyatları

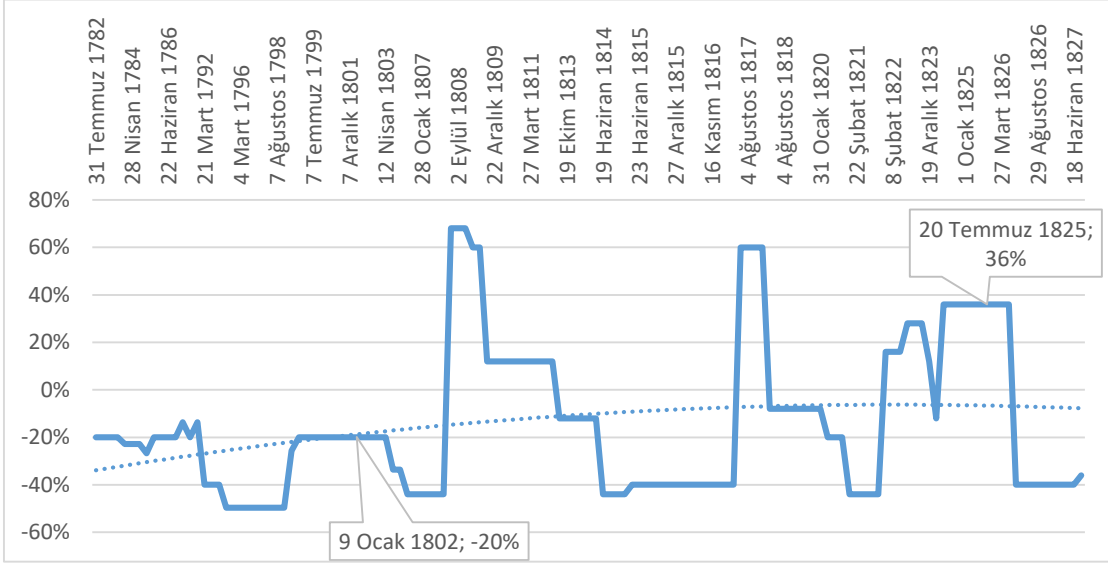
Börek ürünün fiyatlanması diğer unlu mamüller gibi sabit akçe değişken dirhem gibi yapılmamıştır. Üründe kıyye sabit iken akçe değişkenliği olmuştur. 1695 tarihinde 16 akçe fiyat belirlenen börek, 1699 tarihinde %50 fiyat artışı görülmektedir. 1705 tarihinde %13 ile başlayan fiyat düşüşü 1754 tarihine kadar %25 ile %6 arasında değişen oranlarda düşüş şeklinde devam etmiştir. 175 tarihinde ürün fiyatı 76 para ile %375 oranında bir artışa ulaşmıştır. Bu artış 1759 tarihinde %463, 1760 tarihinde %588'e çıkmıştır. 1767 tarihinde ise fiyatlarda ciddi bir düşüş görülmekle birlikte 1695 tarihine göre %4 oranında bir artışa karşılık gelmektedir. Ancak artış eğilimi devam ederek 1814 tarihinde %100, 1847 tarihinde %300 ve son narh kaydı olan 1850 tarihinde 76 para ile %375 oranında bir artışa uğramıştır. Ufak börek bir diğer ürün çeşididir. Kısmi fiyat belirlenmesi aynı özellikler ile yapılmıştır.

Grafik 15: Boğça Fiyatları

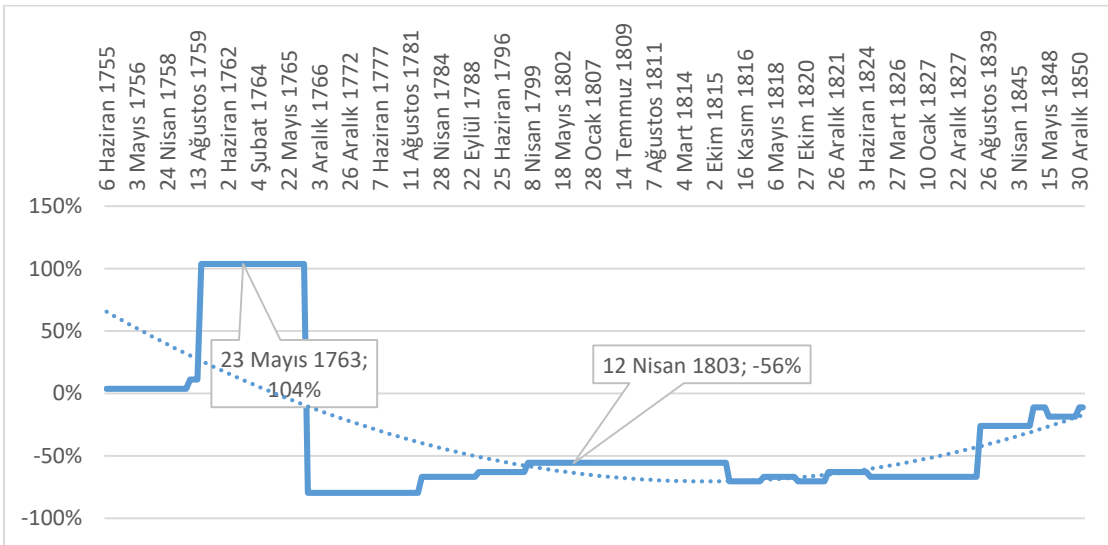
Boğça dirhem üzerinden fiyatlandırılmıştır. 1814 tarihinde ilk narh kaydında 32 dirhemden 1 akçeye satılması yapılmıştır. 1817 tarihinde %25 oranında fiyat düşüşü yaşansa bile 1818 tarihinden itibaren fiyatlar %28 oranında yükselmiştir. 1821 tarihinde bu oran 14 dirhem üzerinden %56'ya çıkmıştır. Aynı tarih içinde başlayan fiyat düşüşü hafif çıkışlar görülmekle birlikte 1826

tarihine kadar devam etmiştir. 1826 tarihinde %53 oranındaki fiyat yükselişi son kayıt olan 1828 tarihinde %56 oranında gerçekleşmiştir.

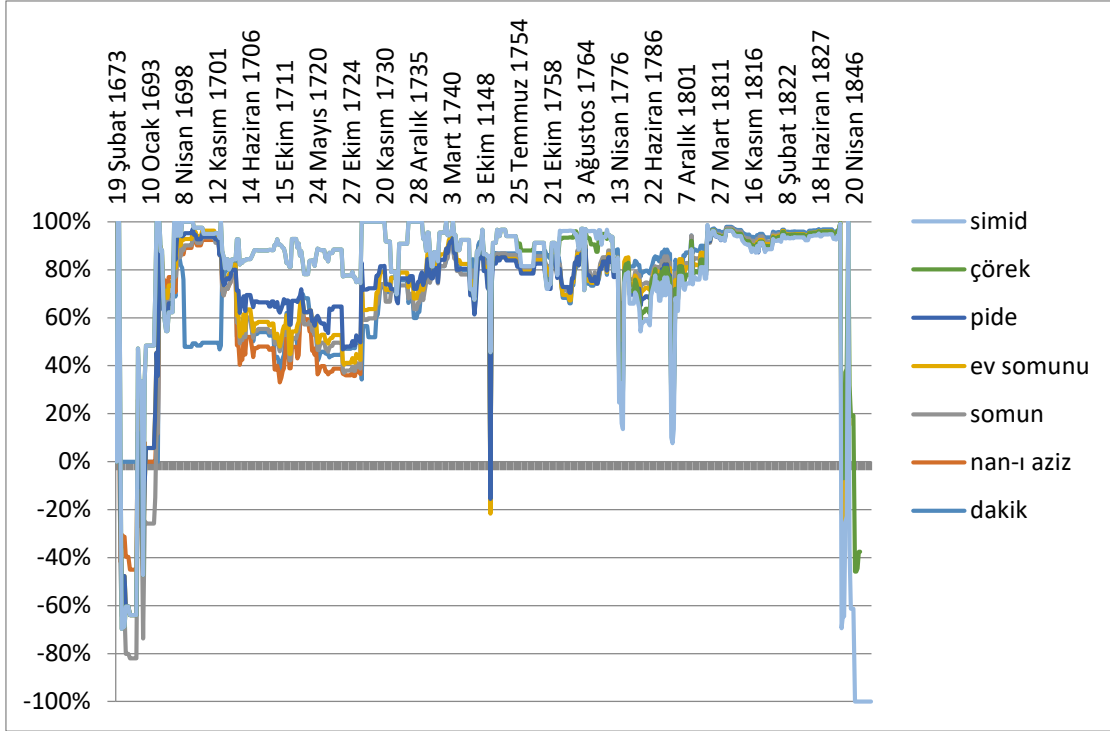
Grafik 16: Katmer Fiyatları

Yağ ile yoğrulmuş hamur dinlendirildikten sonra arasına kaymak konulup kızartılarak üstüne şerbet verilen bir çeşit tatlıdır. 1776 tarihinde 25 dirhem üzerinden fiyatlandırılan katmer, 1782 tarihinde 61,44 grama düşürülerek %20 oranında fiyat artışına uğramıştır. 1792 tarihinde bu oran %40, 1795 tarihinde ise %50 olmuştur. Fiyatlar yükseliş eğiliminde 1808 tarihine kadar devam etmiştir. 1808-1812 tarihleri arasında fiyatlarda %68 oranına varan düşüş gözlenmektedir. Ancak 1812 tarihinden sonra fiyatların son tarihi olan 19 Temmuz 1827 tarihine kadar fiyatlarda %44'e varan oranlarda artış izlenmektedir.

Grafik 17: Kadayıf Fiyatları

Tatlı türü olan kadayıf için ilk narh kaydı 1754 tarihinde 1 kıyyesi yani 1228,8 gramı 54 para olarak verilmiştir. 1756 tarihinde %4 oranında bir fiyat artışı ile 56 para olan kadayıf, 4 nisan 1759 tarihinde 60 para ile %11 25 Ağustos 1759 tarihinde ise 110 para %104 oranında bir fiyat artışına uğramıştır. 1766 tarihinden itibaren çarpıcı derecede fiyat düşüşü yaşanmıştır. Bu tarihte kadayıf %79 oranında ucuzlamıştır. Bu seviyedeki düşüş eğilimi 1838 tarihine kadar devam etmiştir. 1838 tarihinde 1 kıyye için 40 para ödenmiştir. 1850 tarihinde 48 para ile 1 kıyye kadayıf alınmıştır. 1754 tarihine göre fiyatlarda %11 oranında bir düşüş görülmektedir.

Grafik 18: Ekmek Grubu Fiyatları

SONUÇ

Osmanlı Devletinin devletin askeri ve siyasi yükselişi esnasında yapılan savaşların masraflarının feth edilen yerlerden değil de iç piyasadan karşılama uygulaması kamu harcamalarının artışı beraberinde getirmiştir. Bu süreçte devlet, sabit olan vergi oranlarını yükseltmek yerine ortaya çıkan kamu açığının taşıyış (akçenin içindeki saf gümüş miktarının devletçe azaltılması) ile bir başka ifadeyle paranın devalüe edilmesi ile karşılamaya çalışmıştır. Bu süreçte artan malî darlık devletin atıl kalmış olan darphâneleri 1685 tarihinde aktifleştirerek sikke tedidi yolu ile yeni finansman kaynakları oluşturmasını beraberinde getirmiştir.

17. ve 18. yüzyıl arası Osmanlı Devletinde gözlenen fiyatların yaklaşık beş kat sonrasında ise on kata kadar yükseldiği yapılan çalışmalar ile ortaya konulmuştur. Fiyatlardaki istikrarsızlıklar nedeniyle devlet, narh uygulaması yaparak fiyatları kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Bu süreç içerisinde Narhların sık sık değiştirilmesi ve uygulamada farklılıklar göstermesi, esnaf ve tüketiciyi sıkıntıya düşürmüştür.

Osmanlı Devletinde varolan ekonomik bunalımın bir yansıması konumunda olan Kastamonu un ve unlu mamul fiyatları bu yaklaşımların doğruluğunu teyit edici bir karakterdedir. Zira paranın reel değerindeki düşüşün yanısıra altın fiyatlarındaki yükseliş, Katamonu örneğinde de görüldüğü üzere fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Hatta kuruşdaki değer kaybına bağlı olarak ürün fiyatı para olarak ifade edilirken 1840 sonrası yüksek rakamlı para ile ifade edilmektense kuruş ile ifade edilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede 1673-1856 tarihleri arasında Kastamonu Şer'iyeye sicillerinde temel tüketim maddeleri arasında yer alan un ve unlu mamuller, devletin kadim iktisadi politikasına uygun olarak narh tespitinde bulunulmuştur. Undaki fiyat artışı unlu mamul ürünlerinde benzer artışları beraberinde getirmiştir. Arz talep ilişkisi, iklim koşulları, Ramazan ayı gibi sebeplere bağlı olarak fiyatlamaların yapılması, fiyatlarda görülen farklı artış/azalışın sebepleri arasında olduğu düşünülmektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında ürünlerde dönemsel artış ve azalışlar gözlenmekle birlikte 18. yüzyılın içinde fiyat artışı gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

Akdağ, Mustafa (1975), *Türk Halkının Dirlik Ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyanları)*, Ankara
Akgündüz, Ahmet (1990), *Osmanlı Kanunnameleri Ve Hukuki Tahlilleri*, C: I, İstanbul

- Akyıldız, Ali (1996), **Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kağıt Para Ve Sosyo-Ekonomik Etkileri**, Eren Yayıncılık, İstanbul
- Arseven, Celal Esad (1943), “Kıyye”, **Sanat Ansiklopedisi**, C: III, MEB, İstanbul, s: 1561
- Ateşli, Erkan (2001), “Tarihsel Süreç İçinde Osmanlı İmparatorluğu’nda Tağşiş (Develüasyon), Borçlanma Uygulamaları Ve Sonuçlar”, **Yaklaşım Dergisi**, (Mayıs 2001), Sayı: 101, Yıl: 9, Ankara, s: 195-203
- Aysan, Mustafa A. (2018), “*Dünya’da Ve Osmanlı Devletinde Enflasyon*”, **Muhasebe Ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Ocak 2018 (14), İstanbul, s: 92-123
- Barkan, Ömer Lutfi (1970), “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, **Bellekten**, s: 557-607
- Baykal, Bekir Sıtkı (1969), “Osmanlı İmparatorluğunda XVII Ve XVIII Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni İle İlgili Belgeler”, **Belgeler**, C: IV, Sayı: 7-8’den Ayrı Basım, Ankara, s: 49-77
- Berkes, Niyazi (1970), **100 Soruda Türkiye İktisat Tarihi**, C: II, İstanbul
- Çizakça, Murat (1978), “Osmanlı Ekonomisinde Akçe Tağşişinin Sebepleri Üzerine Kısa Bir İnceleme”, **Boğaziçi Üniversitesi Dergisi**, C: 4-5, s: 21-29
- Demirci, Bora (2017), **16.Yy Fiyat Devriminin Osmanlı İmparatorluğuna Yansımaları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul
- Develioğlu, Ferit (1997), *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara
- Erdem, Ekrem (2006), “Osmanlı Para Sistemi Ve Tağşiş Politikası: Dönemsel Bir Analiz”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 56, Ankara, s: 10-28
- Erdoğan, İbrahim (2000), “Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisab Müessesesi Ve Muhtesiblik Üzerine Bir Deneme”, **OTAM**, Sayı: 11, Ankara, s: 123-145
- Ergenç, Özer (1995), **XVI. Yüzyılda Ankara Ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihciliğine Katkı**, Ankara Enstitüsü Vakfı Yay., Ankara, s: 104
- Kallek, Cengiz (1993), “Batman”, **TDVİA**, C: 5, İstanbul, s: 199-200
- Kallek, Cengiz (2006), “Narh”, **TDVİA**, İstanbul, C: 32, s:387-389
- Kazgan, Haydar (2000), **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, TCMB/Creative Yayıncılık Ve Tanıtım, İstanbul
- Kuzucu, Serhat (2006), “123 Numaralı Antep Şer ‘İye Sicili Bağlamında 1766–1768 Tarihleri Arasında Antep’in İdari Ve Sosyal Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, **Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Ankara, s: 39-54
- Kütükoğlu, Mübahat S. (1978), “1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul’da Çeşitli Eşya Ve Hizmet Fiyatları”, **Tarih Enst. Dergisi**, C: IX, İstanbul, s: 1-86
- Kütükoğlu, Mübahat S. (1993), **Osmanlılarda Narh Müessesesi Ve 1640 Tarihli Narh Defteri**, İstanbul, s: 108
- Kütükoğlu, Mübahat S. (2006), “Narh”, **TDVİA**, İstanbul, C: 32, s: 390-391
- Öztürk, Mustafa (1988), “Tokat’ta Fiyatlar”, **Türk Kültüründe Ve Tarihinde Tokat Sempozyumu**, Tokat, s: 184-211
- Öztürk, Mustafa (1991), “Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası Ve Fiyatların Tahlili”, **Bellekten**, C: LV, Nisan 1991, Sayı 212’den Ayrı Basım, Ankara, s: 87-100
- Öztürk, Mustafa (2002), Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi, *Türkler*, C: 11, Ankara, s: 802-822

- Öztürk, Mustafa (2012), “19. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara’da Fiyatlar”, **Tarihte Ankara Uluslararası Sempozyumu**, Ankara, s: 165-184
- Öztürk, Said (2002), “Osmanlı Devletinde Tüketicinin Korunması”, **Türkler**, C: X, Ankara, s: 850-860
- Öztürk, Temel (1998), **18. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon Ve Kastamonu’da Fiyatlar**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon
- Pakalın, Mehmet Zeki (1983), “Direm”, **Osmanlı Tarihi Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü**, C: I, İstanbul, s: 454
- Pamuk, Şevket (2000), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- Pamuk, Şevket (2013), **Osmanlı Ekonomisi Ve Kurumları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Sahillioğlu, Halil (1967), “Osmanlılarda Narh Müessesesi Ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul’da Fiyatlar”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi**, S: 1, Ankara, s: 36-53
- Sahillioğlu, Halil (1978), “Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para Ve Maden Hareketlerinin Yeri (1300-150)”, **ODTÜ Gelişim Dergisi**, Özel Sayı (1978), Ankara, s: 1-38
- Sahillioğlu, Halil (1989), “Akçe”, **TDVİA**, C: II, İstanbul, s: 224-227
- Saydam, Abdullah (1999), **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Trabzon
- Tabakoğlu, Ahmet (1985), **Gerileme Dönemi Osmanlı Maliyesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul
- Tabakoğlu, Ahmet (1987), “Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi”, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, C: 43 **Prof. Dr. S. F. Ülgener’e Armağan**, İstanbul, s: 111-150
- Tabakoğlu, Ahmet (2012), **Türkiye İktisat Tarihi**, Dergah Yayınları, İstanbul
- Tekeli, İlhan, İlkin, Selim (1997), **Para Ve Kredi Sisteminin Oluşumunda Bir Aşama: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, TCMB Yayını, Ankara
- Uygur, Ziya (1998), **Osmanlı Devletinde Enflasyon Ve Toplumsal Düzene Etkileri**, İstanbul
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1982), **Osmanlı Tarihi**, C: 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

Research Article

1673-1850 Tarihleri Arasında Narh Kayıtlarına Göre Kastamonu'da Un ve Unlu Mamul Fiyatları*

Flour And Bakery Prices İn Kastamonu According To Narh Records Between 1673-1850

Murat FİDAN

Dr. Kastamonu Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

Kuzykent-Kastamonu

mfidan@kastamonu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1545-9749>

Extensive Summary

Although there are many studies on Ottoman social life and history of palace, its economic life, import / export data and production / consumption analysis in economic sense cannot be the subject of study. The existing studies focus more on certain big banners in the period following the rise period, mostly in central Istanbul. Although there is a lot of historical information about the Kastamonu sanjak, it is almost impossible to find relevant studies on economic analysis. In this study, yearly analysis of prices of flour and bakery products in the court records of H.1084 ler1272 / M.1673 lar1856 belonging to Kastamonu was given.

In this study on the price date of Kastamonu, XVII. data for the middle and middle of the century The prices in the registry of Kastamonu Şer'iyeye were written in series. Data of some years were not included in the records. This situation was the most important problem encountered in converting the data into an analysis. However, narh is considered to be the annual price determined by the committees in the previous year / year. These prices, the results of the economic crisis entered into due to wars of the Ottoman Empire in 1699 after the Treaty of the economic crisis, the results of the province on the basis of the monitoring, the effects of efforts to create the economic stability following the 1699 date, monitoring the effects of the understanding of the changes in the understanding of the management approach and the changes in the standard of living and quality to contribute to monitoring.

Considering the studies conducted on the Ottoman state, it is observed that economic and political studies are generally focused on. In the studies in this literature, we see that the first studies on economic concepts were made with Ömer Lütfi Barkan. Salih Özbaran's works have focused on the economic structure of the political struggle of the Ottoman Empire. Mübahat Kütükoğlu, Mustafa Öztürk, Ahmet Tabakoğlu, Mehmet Genç, Şevket Pamuk and Mesud Küçükcalay are the researchers who provide the most important historical information about the economic issues of the Ottoman Empire and the prices of the period. Halil İnalçık, İlber Ortaylı, Feridun Emecen generally appear with the works that emphasize the political aspects and effects of the state.

When the literature on Ottoman history is examined, we are actually faced with the fact that the economic history cannot break with the political history. However, most of the researchers have studied their research based on political weight or economic weight rather than common points. In the studies conducted with Narh, it is observed that the Ottoman Empire is not rich enough to reveal the effects of social structure on the economic structure.

The economic status of the states can be determined by the criteria such as the value of the state's money, the value of the trade, the export-import balance and the prices. The price movements, which are an indicator of all the positive and negative developments in the state, play an important

* Bu Çalışma KÜBAP Tarafından KÜ-BAP01/2016-44 Nolu Proje Kapsamında Desteklenmiştir.

role in determining the purchasing power of the people, the supply-demand balance in the market and the production-consumption adequacy. Therefore, the state has been dealing with prices and movements due to its position as a customer and due to its duty of reducing the social tension by reducing the inflationary pressures as a controller.

The Ottoman state dominated the wide geographic area in order to prevent the monopolistic tendency against the conditions of supply and demand, to ensure the continuity of product quality and price stability control through the local administrations through the Kaditeslar. Kadlar as a manager in the provinces where they are located in the presence of Sharia and customary law provided that the interest of the public in the foreground, muhtesib, the trades of the relevant chamber of the current chamber of the kethüdâ and the vali vukuf) and a commission consisting of the revelations of the region and took place. In this market, the price determination and movements in favor of the consumer were checked in the market where the competitive environment was not fully formed during the supply and demand of the product. During the supply of the product, no competitive intervention was made to the market and the import goods market.

In the Narh commission twice a year, basic foodstuffs, essential items and daily prices were determined. However, lamb cutting times, the time of vegetables and fruits in the fountain and before the month of Ramadan in the month of the pomegranate in special times such as narh has been determined by the commission. In addition, epidemics, droughts, floods, extreme colds, such as natural disasters, wars and internal disturbances were among the other factors that influence the determination of prices. In the case of objection of the tradesman, narh has been determined by the experts who are specialized in the amount of raw materials to be used in the product to be given and the price is formed accordingly. In the arrangements made after the coin adjustments, the commission determined the prices of the major goods depending on the number or quantity of the goods sold in the market. The price determination of the other products is left to the heads of the relevant shopkeepers. In the determination of Narh, the legal profits of the tradesmen were taken into consideration. This profit was 10% in the laws of specialization expressed as gün eleven. However, changes in this ratio are observed in terms of the type and amount of raw material and labor required for the type and yield of the crop or product. The prices set by the Commission have been announced to the public after being recorded as Narh records in the Şerhiyya Registry books, also known as the court registers.

In terms of the history of economics, these records show the life and livelihoods of the reaners, the agricultural products produced, the industrial products produced by them, the diversity of the arts and professions related to them, the understanding of the variety of products which are subject to import and export, the money supply and variety, and the realization of inflation and devaluation. prepares the possibility.

A wide variety of coins were used in the pre-establishment civilizations of the Ottoman Empire. These coins were mostly found in circulation as gold, silver, copper and bronze coins. 1453 The public purchasing power of the people until the conquest period is very high, the state's power in every region in the economic sense of the state, especially the consumption of the primarily made retail food in accordance with the buying power of the public opinion is adopted as a common opinion of historians. By the 16th century, geographical discoveries and products brought from different continents were reflected in the prices of the state in a revolutionary way, and with the encouragement of imports, we see that the exports have become more difficult and on the other hand, the prices have fallen.

In the 17th and 18th centuries, the state entered a period of economic instability and economic threats to threats outside borders were also common. Towards the end of the 17th century, the preparations for the siege of Vienna and the cults were further increased in the Ottoman Empire. Inflationary period in the Ottoman Empire was entered in these dates, and the inflation rate, which is a new interest rate that has not been expressed until then, has started to enter the economic history as a form where the people are not used to much. Additional fiscal measures to correct the economy in the history as the first effective reflection. Also known as ö adulteration eye, the

practices aimed at reinforcing the inflation have been able to prevent prices in the short term and in the long run have even more negative effects.

It is possible to say that the prices between 17th and 18th centuries increased up to fivefold after the fivefold. Due to the instability in prices, the state has tried to control the prices by implementing narh. In this process, the frequent changes of Narhs and their differences in practice have reduced the tradesmen and the consumers.

In the 19 th century coin regime, the value of money is real-rebel, not dignified-nominal. In other words, money itself is precious because it is gold, silver and copper. In this period, the state was in a sensitive approach to maintain the setting and meter of the dime-money in use. However, in 1789, 12,828 gr. which was 90.45% in 1864, fell to 1,224 grams; On 1789, 0.510 g. The value of the money fell by 70% in 1840 and decreased to 0,153 grams. Kastamonu, which has an important position in domestic trade, shows the effects of this change process in terms of having a rich variety in narh records.

In the Kastamonu province between 1673-1850 it is possible to reach the Narh records belonging to bakery products. No records were given for each product every year. For the dates not given Narh, the previous amount of narh is taken as basis. More data can be accessed in pomegranate and pita types. However, it was not possible to reach regular and frequent narh data in other products. There were 50 varieties of flour and bakery products in these dates. These are: nân-1 aziz, nân-1 aziz-i has, nân-1 aziz-i adi, nân-1 somun, nân-1 somun-1 has, ev somunu, pide, uzun pide, yassı pide, nân-1 pide-i has, nân-1 pide harcı, bayağı ekmek, has ekmek, nân-1 çörek, yağlı çörek, çörek maa halka, yassı çörek, nohutlu çörek, simid, simid ve çörek, yağlı simid, nohutlu simid ve çörek, nân-1 halka, ufak halka, hırfe halka, mürüm halka, gevrek halka, yağlı gevrek, yağlı kahi, freş kahisi, tabe kahisi, kıymalı kahi, peksimed, yağlı peksimed, ufak peksimed, yağlı parmak, gözleme, bütün börek, ufak börek, boğça, kete, lokum, mısır ile mahluta sade, katmer, kadayıf, güllaç, mesaleme, dakik-i has, çankırı dakiki, yıkanmış araç dakiki..

The cost of the wars of the Ottoman Empire during the military and political uprising of the state, not from the conquered places, but from the domestic market, brought about the increase of public expenditures. In this process, instead of raising the fixed tax rates, the state tried to satisfy the public deficit that emerged by devaluation of money (in other words, by reducing the amount of pure silver within the state). In this process, the increasing fiscal stagnation led to the creation of new sources of financing by the state by activating the mints, which were left idle, in 1685.

Between the 17th and 18th centuries, the prices observed in the Ottoman Empire increased up to five times and then increased to ten times. Due to the instability in prices, the state has tried to control the prices by implementing narh. In this process, the frequent changes of Narhs and their differences in practice have reduced the tradesmen and the consumers.

Kastamonu flour and bakery products, which are a reflection of the economic crisis in the Ottoman Empire, confirm the accuracy of these approaches. In fact, the decline in the real value of money as well as the rise in gold prices led to an increase in prices as seen in the case of Katamonu. Even if the price of the product is expressed as money depending on the depreciation of the penny, it is expressed by the penny after 1840 rather than by the high number of money. In this context, between 1673 and 1886 in Kastamonu Şeriniyye registers of the main consumer goods, flour and bakery products, in accordance with the state's economic policy has been determined in accordance with the narh. The price increase in flour has led to similar increases in bakery products. It is considered that there are some reasons for the increase / decrease in prices due to supply demand relations, climatic conditions and Ramadan. Considering all these, periodic increases and decreases are observed in the products, but the price increase is observed in the 18th century.